

VEREENIGING
TER
BEOEFENING
VAN DE
K R I J G S W E T E N S C H A P.

Vertalingen en Overdrukken.

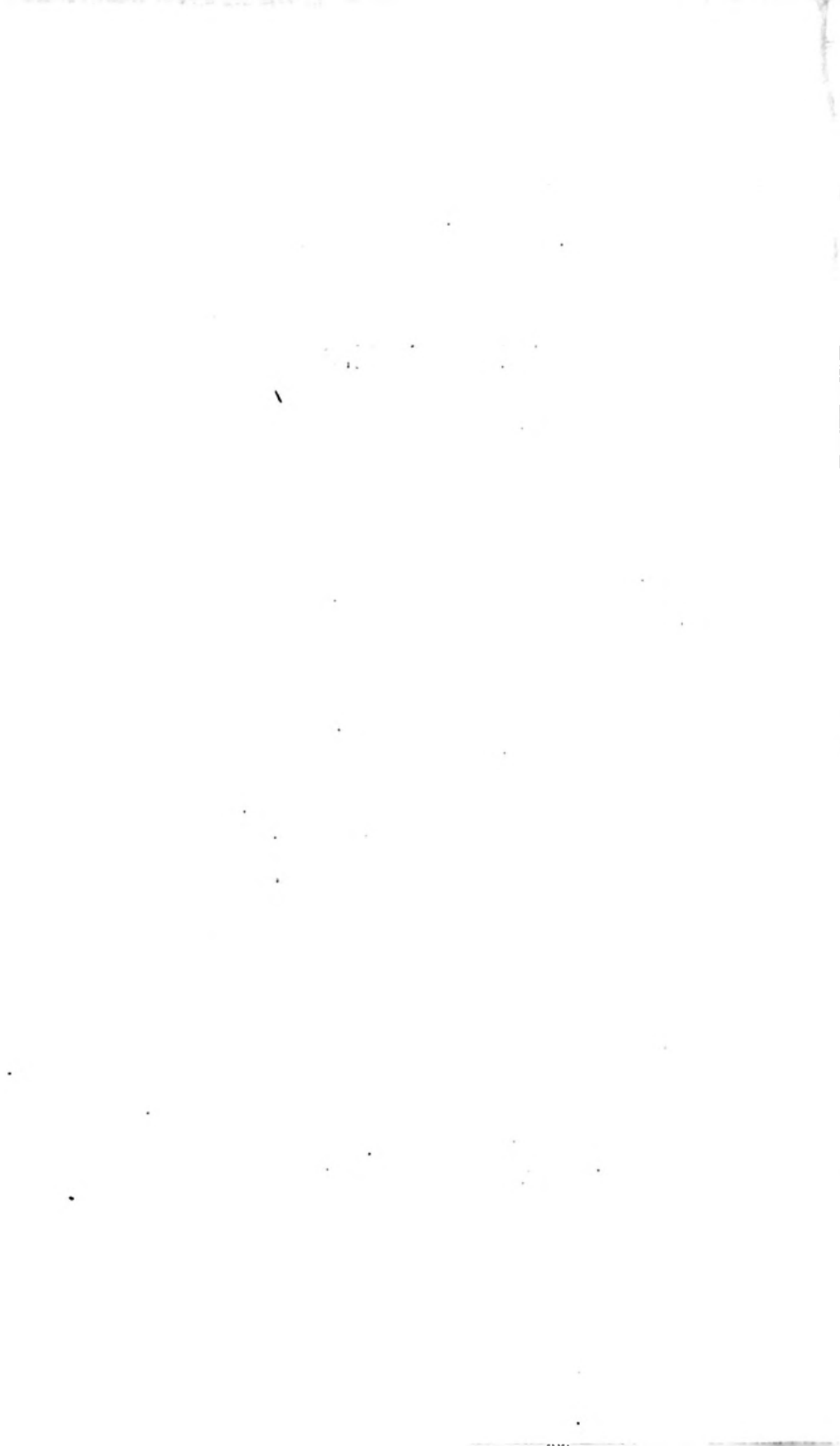
VIERDE SERIE.

IV.

De 3e lichte batterij van het 7e Regiment Veld-Artillerie bij
St. Hubert op den 18en Augustus 1870.

Vertaling van „Bei St. Hubert, 18 August. 1870". (Mil.
Wochenblatt. Dec. 1896, en andere tijdschriften.)

's-GRAVENHAGE,
FIRMA C. VAN DOORN & ZOON
1899.

De 3^e lichte batterij van het 7^e Regiment Veld-Artillerie bij St. Hubert, op den 18^{en} Augustus 1870.

Vertaling van „Bei St. Hubert, 18 August 1870". (Mil. Wochenblatt.
Dec. 1896, en andere tijdschriften.)

De gepensionneerde kolonel Gnügge, die in den veldtocht van 1870/71 als kapitein aan het hoofd stond van de 3^e lichte batterij van het VIIe Legerkorps, geeft eene zeer levendige beschrijving van het optreden dier batterij in den slag bij Gravelotte—St. Privat.

De gegevens voor deze schets werden door hem uur voor uur in het gevecht verzameld en den volgenden dag zoo getrouw mogelijk op schrift gesteld.

In het bivak in den morgen van 18 Augustus 1870.

Mijne batterij, de 3^e lichte, behoorde tot de korpsartillerie van het VIIe Legerkorps, bestaande uit twee zware, twee lichte en twee rijdende batterijen. Artillerie-commandant was de kolonel von Helden.

Des morgens te 4 uur stonden wij marschvaardig in het bivak bij Rongueville aan den Moezel. Ik had slechts twee officieren, de eerste-luitenant Waldschmidt als commandant van de eerste sectie, de tweede-luitenant Wintgens als commandant van de derde sectie.

Te 6¹/₂ uur marcheerde de korpsartillerie af langs den straatweg naar Ars, doch moest, na een paar honderd passen te hebben afgelegd, weder halt houden. Men hoorde enkele gewerschoten in eene richting halflinks, ongeveer van de zijde

van Gravelotte. Op de hoogte van St. Quentin zag men veel beweging; naar het scheen bewogen zich daar troepen- en wagencolonnes in westelijke richting, terwijl men ook kon waarnemen dat door vele menschen aan de verdedigingswerken werd gearbeid.

Het was een heerlijke, warme zomerdag en het beloofde heet te zullen worden.

Terugrijdende ordonnansofficiëren vertelden dat onze commandeerende generaal von Zastrow aan den noordrand van het Bois des Ognons stond, waar ook de opperbevelhebber van het Eerste Leger, generaal von Steinmetz, zich bevond, en dat op het plateau van Gravelotte nog niets van den vijand te ontdekken was; voorts dat van Prins Frederik Karel, den commandant van het Tweede Leger, nog steeds geen bericht was ingekomen, waar het Fransche leger eigenlijk stond.

Om 10 uur werd de korpsartillerie weder in haar bivak teruggezonden om daar nadere bevelen af te wachten. De paarden mochten alleen om te voederen en te drenken afgestangd worden.

Gedurende uren achtereen verkeerden wij nu in afwachting van hetgeen de dag ons verder brengen zou, en wij kortten ons den tijd met ontbijten en slapen. Daar wij elk oogenblik gereed moesten zijn om op te zitten, was het natuurlijk onmogelijk eenige bezigheid te ondernemen. Des te levendiger werkte de fantasie. Voorbij komende staven, ordonnansen, gevangenen, een regimentsnummer, dat wij op deze plaats niet vermoed hadden, praatjes van landlieden of van marketensters, alles werd besproken en gecombineerd. Het is merkwaardig zoo ver en zoo snel berichten van gebeurtenissen en plannen zich als geruchten verspreiden.

Opmarsch naar het plateau van Gravelotte.

Om 1 uur kreeg de korpsartillerie van het VIIe Legerkorps bevel om het plateau van Gravelotte voorwaarts te gaan.

Wij volgden in draf den straatweg tot door het stadje Ars,

doch onze marsch werd meermalen onderbroken door infanterie- en cavalerieafdeelingen, die zich verzamelden en eveneens op of naast den weg vooruitgingen.

Aan den uitgang van het stadje moesten wij halt houden, daar een van het plateau komend transport gewonden ons den weg versperde. Van een voorbij komenden wagen werd mij toegeroepen: »Veel geluk, ik ben al klaar." Het was de commandant der 1e lichte batterij, de kapitein Schweder, wien door een granaatscherf de rechterhand was verbrijzeld.

Bij Ars troffen wij bataljons aan van de infanterie-regimenten N°. 15 en N°. 55, afgezonden in de richting van Vaux, waar de 56e infanterie-brigade met de 5e lichte batterij (Schreiber) den uitersten rechtervleugel moesten dekken.

Terwijl wij langs den prachtigen boschweg, tusschen het Bois des Ognons links en het Bois de Vaux rechts, den berg beklommen, zagen wij bataljons van de 25e infanterie-brigade (infanterie-regimenten N°. 13 en N°. 73) op verschillende plaatsen laatstgenoemd bosch biinentrekken om den noordoostelijken rand te bezetten. Een bataljon van het 73e regiment bezette den Mance-molen. Al deze waarnemingen waren echter zeer vluchtig en zonder samenhang. De slechts half verstande toeroepen van voorbij snellende kameraden konden onze nieuwsgierigheid niet bevredigen, veeleer vermeerderen. Het dichte bosch ter weerszijden belette elk overzicht. Voór ons hoorden wij artillerievuur. Uit de verte weerklonk het doffe geluid van eene kanonnade op groote schaal.

Om 2 uur betraden wij het plateau van Gravelotte. Welk eene ontgoocheling! Toen wij in den avond van den 14en Augustus te 7 uur ons eerste gevechtsweld betraden, van alle zijden welkom geheeten, werden wij onmiddellijk ten oosten van Colombey in eene stelling geleid, begroet door de eerste Fransche granaten.

Aangezien in de dicht voor ons liggende bosschen en dorpen onze eigen infanterie in een hevig gevecht met den vijand was gewikkeld, mochten wij niet vuren. Alle vijandelijke projectielen sprongen zonder schade te veroorzaken, óf hoog in de lucht,

of naast ons in den grond. Hierin werd aanleiding gevonden den manschappen te wijzen op de slechte constructie der Fransche huizen. Toen de nacht op dien dag een einde aan den strijd maakte, betrokken wij een paar honderd passen meer achterwaarts het bivak.

Nu hadden wij het veld voor ons, waar beden een geweldige, beslissende veldslag zou worden geleverd. Welk eene stilte! Van den vijand was niets te zien! Langzaam voorbij trekkende witte wolkjes vertoonden zich aan den helderen hemel. De zon bescheen met een vaal licht eene kale, eenzame hoogvlakte. Aan den boschrand rechts eenige overblijfselen van bivaks, daarnaast ziekenwagens, ziekendragers, een assistent-dokter; verderop groepen ordonnansen, te voet en te paard, enkelen met handpaarden. Links voor het Bois des Ognous stonden of verzamelden zich troepen van de 24e divisie. Het geheel deed denken aan eene manoeuvre met gemarkeerden vijand, die werd opgezet.

Vóór ons werden grijske daken zichtbaar, witte en grijske steenen huizen van het dorp Gravelotte, omgeven door witte muren.

Ten oosten van het dorp zagen wij eene lange artillerielinie, waaruit evenals op het schietterrein, een langzaam vuur in oostelijke richting werd afgegeven.

Dit was de omstreeks 2 uur ingenomen tweede stelling der divisiebatterijen van het VIIe Legerkorps, waaraan die van het VIIIe Legerkorps zich links aansloten. Kleine witte wolkjes teekenden zich plotseling in de lucht af, om even snel weder te verdwijnen. Zij maakten een hoogst onschadelijken indruk. Het waren Fransche granaten, die in de lucht sprongen, zonder noemenswaardige verliezen te veroorzaken.

Een adjudant bracht het bevel voor de 3e en 4e zware batterij (Bleckert en Lemmer), en voor de 2e rijdende batterij (von Hahn), om tusschen de divisie-batterijen in de vurende linie in te schuiven. Doch was een groot aantal Fransche batterijen op eene berghelling, nabij Point du Jour, op een afstand van 1900 à 2000 M.

Het was 2 u. 30 min.

De 3e en 4e lichte batterij (Gnügge en Trautmann) en de 3e rijdende batterij (Hasse) werden uit gebrek aan ruimte naar eene reserve-opstelling ten zuidwesten van Gravelotte verwezen; dit was zeker een hard gelag voor onze reeds zoo menigmaal onbevredigd gebleven strijdlust. Den drie batterij-commandanten werd evenwel vergund zelf nog eens na te gaan of ergens een plaatsje was om in stelling te komen.

Ik reed naar den linkervleugel van onze divisie-batterijen, vervolgens nog door Gravelotte, dat omstreeks dit tijdstip hevig met granaten beschoten werd. Alles tevergeefs. Toen bedacht ik mij dat, wanneer zoo'n ding mij bij vergissing eens mocht treffen, het toch verkieslijker was dit voorrecht te midden mijner batterij te genieten.

De opperbevelhebber van het eerste leger stond aan den ooststrand van het dorp, zoo ook Prins Adalbert van Pruisen.

Om den uitslag van mijn rit te melden, begaf ik mij in de vurende linie, waar de afdeulingscommandant, majoor Matthias, zich ophield bij onze twee zware batterijen. Over de geheele linie werd een langzaam, goed gericht vuur onderhouden. Noemenswaardige verliezen traden omstreeks dezen tijd niet in. De vooruitgeschoven batterijen van den vijand waren teruggetrokken en het vijandelijk artillerievuur werd hoe langer hoe zwakker. Daarop werd het vuur van onze zijde geconcentreerd op reserves, die men achter Point du Jour vermoedde, tengevolge van welke beschieting het gehucht weldra in vlammen opging.

Toen ik tegen 3 uur bij den majoor Matthias stond, was het beeld van het gevecht het volgende:

De naar het oosten zacht aflopende, kale hoogvlakte, werd enkele honderden passen voor ons begrensd door den dalrand van de Manco-beek, die als het ware bekneld ligt tusschen zwaar begroeide en steile hellingen. Ten oosten van deze insnijding zet de hoogvlakte zich zacht klimmend over Point du Jour voort en blijft even kaal. Voorbij dit gehucht teekende zich als een witte lijn een straatweg af, waarlangs zich, zoover het oog reikte, in de richting van Metz lange colonnes bewogen, be-

staande uit geschut en voertuigen. Het vuur was op dezen vleugel van de slaglinie bijna geheel verstomd. De strijd scheen ten einde te neigen. Slechts uit den noordrand van het Bois de Vaux weerklonk onregelmatig en mat het geluid van geweeschoten.

Vanaf ons standpunt, kijkende over de boomtoppen van den oostelijken Mance-oever, zag men ongeveer in de richting der steengroeven, telkens kleine groepjes opduiken en in verschillende richtingen weder verdwijnen; ook merkte men daarbij steeds meer en meer de witte wolkjes op van geweeschoten. Vriend en vijand waren niet te onderscheiden. Langs den voor ons liggenden boschrand van den westelijken Mance-oever trokken enkele infanterieafdeelingen, welke op verschillende plaatsen in het hout verdwenen. Er was hier blijkbaar eene pauze in het gevecht ontstaan. Geheel duidelijk was de toestand ons echter niet.

Links voor ons zagen wij den straatweg naar Gravelotte in het Mance-dal afdalen, zoodat zelfs de toppen van de boomen der oude peppelallee voor ons oog verdwenen. Aan de andere zijde van het dal, waar de straatweg weder klom om de richting naar Point du Jour te volgen, zag men, in het groen verscholen, een gehucht, St. Hubert, waaruit men duidelijk infanterievuur kon waarnemen. Eenige onzer batterijen vuurden in die richting. Opeens ontstond eene opvallende beweging onder de daar staande boomen. Men kan verschillende groepen infanterie onderscheiden, hevig geweervuur weerklinkt tot bij ons, krachtig hocrah-geroep, dan wordt alles weder stil. Velen onzer stukken vuren op het gehucht, meenende daarin roodbroeken te herkennen. Uit den rand van St. Hubert flikkeren geweesalvo's, doch de rook wijst naar 's vijands zijde.

St. Hubert was door de Pruisen bestormd en bezet. Van uit Moscou-ferme en de daarvoor liggende tirailleurloopgraven, waarheen het grootste deel van de Fransche bezetting ijlings was afgetrokken, werd, zoodra het schootsveld vrij was geworden, een hevig vuur op St. Hubert afgegeven. Dan verminderde ook dit vuur weder.

Dit alles speelde zich echter zeer snel af, en was van het plateau van Gravelotte slechts onvolkomen waar te nemen.

Voorwaartsche beweging van het VIIe Legerkorps om 3 uur n.m. over de Mance-beek.

Omstreeks dit tijdstip kwam de generaal von Zastrow met zijn staf, gevolgd door den kolonel v. Helden in stap van den linker vleugel aangereden, steeds waarnemende. Een adjudant sprong toe op een infanteriebataljon (ik geloof van het 39e infanterie-regiment), dat zich daarop onmiddellijk naar het Mance-dal in beweging stelde. Plotseling zeide de generaal von Zastrow: »ik zal nu een offensiefstoot doen tegen het plateau daarginds», en juist op hetzelfde oogenblik den kapitein Trautmann ontdekkende, die nog steeds tevergeefs naar eene stelling zocht, voegde hij er kort bij: »de kapitein zal het bataljon volgen.»

Dit werkte verrassend op ons, daar de loop van het gevecht daarginds op het plateau van Point du Jour ons nog volstrekt niet duidelijk was en wij op dit 1200 pas voor ons liggende plateau nog geene troepen zagen.

De genoemde staven, waarbij de majoor Matthias zich aansloot, reden langs den straatweg naar beneden. Plotseling kwam een ordonnans van den korps-commandant teruggerend: »Zijne Excellentie beveelt dat alle disponibele batterijen onverwijld over de Mance-vallei moeten gaan, om aan de overzijde eene stelling te zoeken!»

Ik snelde naar het plateau terug om de batterij te halen, voordat iemand mij voor kon zijn; bij Gravelotte kwam ik vlak langs den generaal von Steinmetz en Prins Adalbert. De batterij begrijpt mijn wenk en draaft nit de verwenschte reservestelling op mij toe, in geopende linie, richting iets noordelijk van Point du Jour. Aan de helling van den westelijken Mance-oever ligt eene steengroeve, langs welker bovenrand een weg naar de Mance-brug voert, aan het gezicht des vijands onttrokken door

het Bois de Vaux. Met sectiën rechts afbrekend, bracht ik het hoofd op dezen weg en bereikte spoedig den staart der voor mij dravende 4e lichte batterij (Trautmann), terwijl de derde rijdende batterij (Hasse) links van ons, loodrecht op onze marschrichting naar beneden draafde.

Aan mijn eerste afdeeling gevechtstrein had ik bevel gegeven, zoo dicht mogelijk te volgen en aan het laagste punt van den straatweg eene opstelling naast den weg te zoeken. De tweede afdeeling moest ten zuidwesten van Gravelotte blijven.

Zoodra ik zag dat de batterij zonder bemoeilijkt te worden langs den straatweg in de Mance-vallei afdaalde, reed ik met den trompetter vooruit om aan de andere zijde nadere bevelen voor de opstelling te ontvangen.

Het gevecht was overal om ons heen verstomd. Op het geheele plateau bij Gravelotte echter en ook op den vandaar komenden straatweg scheen het levendig te worden. Infanterie-colonnes marcheerden op de vallei toe, batterijen op het plateau legden op. Aan den ingang tot de vallei was een geweldig gedrang ontstaan, niemand wilde zich laten verdringen en allen waren beziel met hetzelfde streven: Voorwaarts! Naar het scheen, werd een krachtige vervolging ingeleid en wij achtten ons gelukkig dat ditmaal de lichte batterijen vooraan waren.

Op den straatweg in den hollen weg troffen wij het 29e infanterie-regiment aan, dat in gesloten colonnes opmarcheerde. Daarnaast schoven de 4e en 3e lichte batterijen zich vooruit. Gewonden, lijken van menschen en paarden bemoeilijkten meermalen den marsch. Het was niet gemakkelijk daartusschen door vooruit te rijden. Van de linkerzijde sloten geweer- en mitrail-leusekogels over onze hoofden heen of sloegen naast ons in de rotswanden van den hollen weg, zonder dat wij hierop echter in het bijzonder acht sloegen. Toen ik over de Mance-brug was en weer tegen de hoogte opging, vond ik den straatweg en het plateau van Point du Jour ledig en stil als uitgestorven. Geen levend wezen was er te zien. Toch viel er geene seconde te verliezen, de batterijen moesten dadelijk vooruitkomen. Hier was het zaak persoonlijk een besluit te nemen.

Eenige jonge infanterie-officieren in het gehucht St. Hubert antwoordden mij op mijne vragen, dat hunne aanvoerders gevallen waren, dat de aldaar aanwezige manschappen uitsluitend tot het VIIIe Legerkorps behoorden, dat men uit Moscou-ferme veel mitrailleuse- en infanterievuur ontving, maar geen granaatvuur en dat naar hunne meening dat vuur tot zwijgen zou kunnen worden gebracht, wanneer ik Moscou met granaten beschoot. Moscou zelf kon ik niet zien van de plaats waar ik toen stond. Eene stelling, van waaruit ik met hoop op goed gevolg zou kunnen vuren, kon ik slechts op het plateau ten zuiden van den straatweg zoeken.

Daar was, naar het scheen, onbeperkte ruimte en een vrij uitzicht te verwachten. Ik galoppeerde met den trompetter eerst een weg volgend, daarna dwars over het plateau naar het zuid-oosten, ongeveer in de richting van den noordpunt der steengroeven van Point du Jour. Het plateau was geheel verlaten. Slechts de overal liggende lijken van menschen en paarden toonden aan, dat hier gestreden was. Geen enkel schot onderbrak de stilte. Spoedig bemerkten wij echter dat talrijke geweerkogels aan kwamen fluiten en zagen wij die naast de hoeven onzer paarden in den leembodem aanslaan, waar zij lichte stofwolkjes veroorzaakten. Deze schoten kwamen van achteren uit de richting Moscou. Achter ons vormde de oude, hooge peppelallée met de dichte boomkronen een gesloten groen scherm, waardoor wij slechts hier en daar een enkel licht getint hoekje van Moscou konden waarnemen. Tusschen de stammen door bleef echter het geelachtige veld onmiddellijk ten noorden van den straatweg zichtbaar. Zooals ik ook in het dagboek der batterij schreef, was eene granaatwerking op Moscou van hieruit niet te verkrijgen, daar de inrichting onzer buizen van dien aard was, dat de granaten in de boomtakken moesten springen. Medewerking op het gevechtsweld om Moscou was niet mogelijk, daar men dit niet kon zien.

Evenmin konden wij het gehucht Point du Jour zien. Dat wij echter van uit de daar liggende tirailleurloopgraven werden opgemerkt, mag wel worden aangenomen. De Franschen hadden

echter ongetwijfeld de batterijen reeds langs den straatweg zien aanrukken, en daar deze moeilijk op eene andere plaats in stelling konden komen dan hier op het kale plateau, zoo wilde men dit loonende doel zeker niet afschrikken door een voorbarig schieten op twee enkele ruiters.

De hoogvlakte liep in zuid-oostelijke richting volkomen gelijkmatig op, zonder in het minst een blik te veroorloven in de vijandelijke stelling. Ver voor ons, ongeveer 1000 passen ten zuiden van den straatweg, bemerkten wij hier en daar kleine groepjes, die in oostelijke richting tegen de helling op liepen; vole menschen stortten neder, sommige groepen wierpen zich plotseling ter aarde. Enkele manschappen sprongen weer op en stormden voorwaarts. Meer dan een maakte plotseling keert, terwijl hij met de armen om zich heen sloeg, om vervolgens terug te loopen met lange haastige schreden, steeds meer in elkaar zinkende om eindelijk neder te vallen en meestentijds niet meer op te staan. Nu en dan viel een schot uit deze groepjes. Vriend en vijand waren ook hier niet te onderscheiden. Dit waren vermoedelijk de laatste stuiptrekkingen van den strijd om de steengroeven ten zuiden van Point du Jour.

Omstreeks 600 pas van den straatweg verwijderd, vormde zich in de hoogvlakte een flauwe terreinplooi. Daarmede was alle hoop vervlogen om verderop een vrij uitzicht naar den vijand te verkrijgen. Ik moest daarom mijne stelling tegen Moscou meer in de nabijheid zoeken en vond er eene op den straatweg zelf $\pm$ 500 pas van de tirailleurloopgraven voor Moscou en 400 pas ten westen van de bocht in den straatweg bij Point du Jour. Daar was een vrij schootsveld.

Nu moet ik evenwel teruggaan om te beschrijven welke ernstige wending de zaken in dien tijd genomen hadden.

Toen ik, na het plateau van Point du Jour verlaten te hebben, den straatweg weder bereikte, bemerkte ik dat de juist met het hoofd uit den hollen weg te voorschijn komende 4e lichte batterij niet meer vooruit kon. Meerdere gewonde paarden vormden een verwarden hoop, de commandant der 1e sectie, luitenant Rubnke, stortte dood van zijn paard. Daarbij viel mij

op, dat ik den batterij-commandant, kapitein Trautmann, nergens zag, (deze was reeds bij het vooruit rijden in den hollen weg zwaar gewond blijven liggen; later sprak ik hem daar).

Wat er op dit oogenblik eigenlijk in den hollen weg plaats vond, kon ik in de haast en door den grooten afstand niet zien. Ik bemerkte slechts hoe, zoowel de infanterie-colonnes als de batterijen, trachtten vooruit te komen, terwijl over hunne hoofden en te midden hunner gelederen een ware hagelbui van kogels neerviel.

Daar ik nog enkele minuten tijd had, voordat mijne batterij uit de diepte naar boven kon komen, reed ik langs den straatweg in galop naar boven. Naar ik vermoedde, zou ik eenige honderden schreden verder de noordelijk liggende tirailleurloopgraven goed kunnen zien en wellicht daar eene domineerende stelling kunnen innemen. Ik meende toen dat daarboven geene vijandelijke troepen meer te vinden waren. Spoedig zou ik tot andere gedachten komen. Nog had ik het einde van de 100 pas lange tuinmuur van St. Hubert niet bereikt, daar lag plotseling mijn paard roerloos ter aarde, gedood door een schot in het hoofd, komende van de linkerzijde, en ik met het rechterbeen er onder. Mijn brave trompetter Böttcher had mij juist onder het paard uit geholpen en mij weder op mijne beenen gezet, toen de eerste-luitenant Waldschmidt kwam aangelopen: »De batterij is dadelijk hier! waar moet zij in stelling komen?» Zeer tegen mijn zin was ik in dit oogenblik te voet. Ik zag het zoo lang gezochte Moscou-ferme met het geheele omliggende terrein vrij voor mij liggen, terwijl aan de andere zijde van de diepe droge sloot langs den weg een hooge tuinmuur stond, die op enkele plaatsen tot ongeveer kniehoogte uitstak boven den dam waarover de straatweg liep. Dit gaf eenige dekking tegen het geweervuur uit de onmiddellijke nabijheid uit de vóór Moscou liggende tirailleurloopgraven. Ik besloot derhalve hier in stelling te komen.

Een overijld vuur uit de loopgraven begroette de batterij zoodra zij, in flinken galop langs den straatweg komende, zichtbaar werd. Niettegenstaande dat kwam zij als op het exercitie-

veld bij mij aan, waar ik commandeerde: »Batterij halt! Voorwaarts naar de linkerszijde legt af! met granaten, doel: ferme Moscou, 900 pas, laadt!»

Daar overviel het ons als een stortbad, menschen en paarden stortten dood of gewond ter neder. De stukken werden gericht. »Vuur! Vuur!» commandeerden de sectiecommandanten. Maar de smalle dam, de boomen langs den weg, neervallende en slaande paarden, dit alles belemmerde elke beweging; neerzinkende menschen stoorden de bediening. Daar knalde van achteren, door de boomen over ons heen, een schot tegen Moscou; een tweede, een derde volgde. In dien tusschentijd opende ook onze batterij het vuur, de gevallen menschen en paarden werden terzijde opgernimd, de opstelling der voorwagens aan den zuidelijken kant van den weg werd geregeld.

De plotseling ontstane doodsche stilte achter ons deed mij omzien. Eenige zwijgende mondingen van kanonnen, een of twee in de hoogte gerichte disselboomen, uitstekende boven het plateau dat hier hooger lag dan de straatweg, wezen mij de plaats aan waar de 4e lichte batterij onder luitenant Humann in stelling was gekomen en onzen opmarsch mogelijk had gemaakt, maar waar zij zelve ook in enkele minuten door het overstelpende vuur tot zwijgen was gebracht.

Ook de 3e rijdende batterij (Hasse), waarvan ik de staart nog van den straatweg op het plateau had zien draven en die toen aan mijne oogen onttrokken was geworden, hoorde men nu vuren. De 4e zware batterij (Lemmer) volgde onmiddellijk. Wat er verder bij deze twee batterijen gebeurde, kon ik door den vorm van de hoogvlakte niet zien.

Nadat de 3e lichte batterij (Gnügge) eenigen tijd tegen Moscou had gevuurd, verminderde het vandaar komende vuur. De gcheele gevechtstoestand begon een meer slepend karakter te krijgen, zoodat het mogelijk werd eens om zich heen te zien.

Dat de hoop op eene vervolging wel wat voorbarig was geweest, had reeds de warme ontvangst bewezen, die aan de hoofden van de colonnes ten deel viel bij hunne verschijning op het plateau. Dat ook van eene krachtige, algemeene voorwaartsche

beweging, ten minste hier op het plateau niets kwam, werd duidelijk, doordat naast de zoover vooruitgeschoven batterijen nog geene bataljons verschenen.

Daar hoorde men cavaleriesignalen uit den hollen weg weerklinken. Een geheel regiment ulanen draaft naar boven, maar wordt aan den uitgang met snelvuur ontvangen; niettegenstaande de verliezen zet het echter zijn marsch op het plateau voort in dezelfde richting als te voren de drie batterijen.

Het uit de stelling bij Moscou zich verheffende snelvuur gaf de batterij Gniigge aanleiding om met gelijke munt te betalen. Ons morcel was plotseling weder gestegen. Nu er gesloten cavaleriemassa's op het plateau gebracht werden, kon de strijd daar onmogelijk zoo twijfelachtig staan. Daar weerklonken wederom cavaleriesignalen achter ons in den hollen weg. Omziende zag ik de ulanen in den hollen weg verdwijnen. Hoeveel en in welke formatie was niet uit te maken, daar onophoudelijk vuur in deze massa insloeg.

Wel hoorden wij ook nu nog van het plateau komende kanonschoten, maar kort na elkaar hadden wij daar al twee troepenafdeelingen het veld zien ruimen. Zeker zouden nu de Fransen, die van uit hun hooger gelegen stelling zich van den toestand zeer nauwkeurig rekenschap konden geven, niet nalaten van dit succes gebruik te maken.

Reeds kwamen Fransche tirailleurliniën uit Point du Jour te voorschijn en drongen op verschillende punten de tegen hen optredende infanterietroepjes terug. Het 39e infanterie-regiment bracht deze offensiefstooten tijdig tot staan. Tegen de ongeveer tegelijkertijd uit Moscou te voorschijn komende vijandelijke afdeelingen traden deelen van de 31e brigade met goed gevolg op, in het bijzonder het 29e infanterie-regiment, waaraan zich links het 69e infanterie-regiment aansloot.

Bij het heen en weer golven van den strijd geraakten beide regimenten door elkander en vermengden zich ook met de 30e brigade (28e en 67e infanterie-regimenten). Afgedwaalden van al deze regimenten wierpen zich in het gehucht St. Hubert.

Tegen 5 uur ontstond langzamerhand over het geheele front van het Eerste Leger een gevechtspauze.

Terwijl deze afwisselende gebeurtenissen zich bij het Eerste Leger ter weerszijden van den straatweg Gravelotte—Metz afspeelden, hoorde men in noordwestelijke richting een onafgebroken kanongebulder en een allerhevigst infanterievuur, nu eens doffer, dan weer duidelijker, somtijds toenemend, daarna wegstervend en hoezeer wij hier op een uiterste punt vooruitgeschoven, gedurende uren vastgenageld stonden, kwamen toch enkele berichten tot ons betreffende de verschillende deelen van de meer dan twee mijlen lange slaglinie. In het midden bij het IXe Legerkorps schenen de zaken tamelijk ernstig te staan, aan den linkervleugel was de toestand eerst bedenkkelijk geweest, later maakte men vorderingen; naar men mededeelde, streden daar de Garde en de Saksers. Met welk eene spanning luisterden wij naar het rumoer in de verte! Toen het vuur zijn hoogtepunt scheen te bereiken, namen wij gaarne aan dat dit op eene gelukkige ontknooping wees, want dat de overwinning ons ten deel moest vallen, stond bij ons allen vast. Hoe dikwijls echter zou de kracht van het vuur daarginds nog op en af gaan.

Ik nam met mijn verrekijker den loop van het gevecht om Moscou waar en trachtte het vuur der batterij in verband met daartoe geschikte gevechtsmomenten te regelen. Daarbij ontdekte ik eindelijk ook langs een kale berghelling op een halven mijl afstand, heen en weer trekkende donkere massa's, grootere en kleinere, enkelen gelijkmatig gesloten, anderen met regelmatige tusschenruimten. Zooals later bleek, waren dat in gevecht zijnde troependeelen van het IXe Legerkorps, die omstreeks 4 $\frac{1}{2}$ uur Champenois-ferme veroverden. Alle pogingen om verder tegen het front der Franschen voort te dringen mislukten. Zoo stierf tegen 5 uur ook daar het infanterievuur nit, terwijl de artillerie nog slechts nu en dan een schot afgaf. De aan weerszijden ingetreden afmatting leidde daar, evenals op andere punten tot een nagenoeg volledigen — zij het ook tijdelijken — stilstand in het gevecht. 1)

1) Vergelijk Moltke „Denkwürdigkeiten enz.“

Gebeurtenissen in het meer enge kader van de 3e lichte
batterij (Gnügge) gedurende de beide eerste uren
dat zij in gevecht was, van 3—5 uur n.m.

Ons doel, Moscon-ferme, vertoonde zich aan ons oog als een uitgestrekt gehucht, bezet door sterke infanterieafdeelingen. Onder de daar gelegen gebouwen trok in het bijzonder de aandacht een hooge, lichtkleurige gevelmuur, met boven elkaar liggende vensters. Uit de bovenste verdieping werd meermalen zoo hevig op ons gevuerd, dat wij in het begin meenden dat men daarboven eene mitrailleuse had opgesteld.

De muren konden door onze vierponders niet stuk worden geschoten, maar wij konden, bij den geringen afstand van 900 pas, elk gewild punt met granaten treffen en zeer nauwkeurig de uitwerking waarnemen. De eerste seriën van granaten werden op den lichten gevel gericht, en na weinige minuten hadden wij de voldoening het vandaar komende vuur tot zwijgen gebracht te zien. Toen werd het hoofdgebouw voorloopig als doel behouden. Het lange zuidwestelijke front van het gehucht was versterkt met tirailleurloopgraven langs den rand. Ter weerszijden van het gehucht kon men geschutstanden zien, bezet met mitrailleurs. Dichte tirailleurliniën waren op 400 M. vooruitgeschoven in loopgraven, étagevormig aangelegd op de kale helling, die van Moscon naar het zuidwesten in eene terreinplooi afloopt. Vooral was een van Moscon in zuidwestelijke richting loopende holle weg zeer oordeelkundig gebruikt. Wij konden de bewegingen vooral in de naastbij liggende loopgraven met het bloote oog waarnemen. Hoe jammer dat juist die zoo dichtbij liggende tirailleurloopgraven zoo diep onder het bovenvlak van den straatwegdam lagen, dat zij zich ten opzichte van onze stellingen in den dooden hoek bevonden. Daar stond echter tegenover, dat hunne geweerkogels ook grootendeels door den tuilmuur werden opgevangen. Slechts de hooger gerichte schoten troffen onze paarden, of als hoofd- en borsttreffers ook onze manschappen, of wel zij streken, in onze batterij geen doel

treffende, vermoedelijk achter ons juist langs het vlak afhellende plateau heen.

Bij den opmarsch der batterij werd, zooals boven reeds is medegedeeld, mijn paard onder mij doodgeschoten; verder werd de stukscommandant van het 6e stuk, onderofficier Steltgens, gedood, eveneens door een schot uit de linkerflank.

Na het afleggen had het eerste stuk, hoezeer nagenoeg ongedekt op den rechtersvleugel staande, gedurende het geheele gevecht geene verliezen.

Het tweede stuk verloor spoedig drie man van de bediening, terwijl de stukscommandant, onderofficier Fischer, na 6 uur door een gewerschot in de bil ter neder geveld, op den grond liggende, met stalen energie de bediening bleef commandeeren.

Het derde stuk verloor omstreeks dezen tijd den achterrijder en een man van de bediening.

Het vierde stuk leed geene verliezen.

Bij het vijfde stuk viel de onderofficier Trampe door twee schoten in de borst getroffen, verder de voorrijder en één man van de bediening.

Bij het zesde stuk (linkervleugel) viel de onderofficier Steltgens (schot in het hoofd) en de voorrijder.

De verliezen aan paarden zullen later bij het totaal verlies van de batterij worden medegedeeld.

Gedurende het met afwisselend geluk gevoerde infanteriegevecht tusschen 4 en 5 uur n.m., had de batterij gelegenheid om de uitwerking van menig granaatschot in de richting van Moscou waar te nemen. Een granaat trof midden in eene daar verschijnende, grootere infanterieafdeeling, die daarop terstond uiteenstoof.

Van de bezetting van St. Hubert, die ons vuur terzijde waarnam, kreeg ik meermalen mededeelingen, als bijzondere uitwerking zichtbaar werd. Zoo liet een in de bovenverdieping van de herberg ondergebracht gewond onderofficier van de ulanen mij melden, dat zoo juist eene batterij, die bij Moscou gedekt had gestaan, tengevolge van het inslaan van meerdere granaten, was teruggetrokken. Enkele malen werden kanonnen en voertuigen,

die in draf uit oostelijke richting op Moscou aankwamen, gedwongen zonder oponthoud terug te keeren. Daarentegen moest het vuur van de batterij eenige malen gestaakt worden door het opmarcheeren van de eigen infanterieafdeelingen, waarvan sommigen hun weg midden door de batterij namen.

De strijd bleef op en neer gaan, doordien zoowel aan onze als aan 's vijands zijde, zonder veel samenhang, steeds weder offensiefstooten werden ondernomen. In het gehucht St. Hubert verzamelden zich hoe langer hoe meer afgedwaalden van alle mogelijke regimenten van het VIIIe Legerkorps; vlak vóór mij bevonden zich de Fransche tirailleurliniën; op mijn rechtervleugel verschenen nu en dan voor een oogenblik infanterieafdeelingen als dekking, maar dezen moesten telkens na gevoelige verliezen weder het veld ruimen. Al deze omstandigheden toonden duidelijk aan hoe gevaarlijk de toestand der batterij was.

Mijn linkervleugel was nagenoeg onmiddellijk aangeleund aan den tuin van St. Hubert. Hoezeer zich hier een groot aantal soldaten bevond, was er geen enkele gesloten troep en ontbrak ook de aanvoering geheel. Terwijl nit den rand kleine groepjes de vijandelijke tirailleurs onder vuur hielden, lagen grootere troepen oververmoeid onder de ooftboomen. Op mijne nu en dan herhaalde vraag naar de aanvoerders, kreeg ik ten antwoord: »Die zijn gevallen, wij weten niet wat wij doen moeten". De mannen waren gewillig, maar radeloos. Ik riep hun toe, zij moesten toch trachten de vijandelijke tirailleurs tot zwijgen te brengen.

Na eenigen tijd bemerkte ik met schrik, dat eene groep zich gereed maakte om de eigen verdedigers van het noordfront van het gehucht zelf te beschieten. Toen ik door roepen dit trachtte te verhinderen, trad een magere, kleine eenjarig-vrijwilliger van het 29e infanterie-regiment op mij toe en deelde mij mede dat al hunne officieren gevallen waren, dat de menschen nog vol goeden moed waren en tot alles bereid, hij zou hen wel aanvoeren, als ik hem maar de noodige aanwijzingen wilde geven. In de verwarring kon ik tot mijn spijt den naam van dezen

braven eenjarig-vrijwilliger niet te weten komen. Ik zag hem later nog eens, toen hij een groep tirailleurs naar mijn rechtervleugel geleidde.

Eindelijk omstreeks 5 uur bemerkte ik een hoofdofficier naast de batterij; het was de commandant van het 1e bataljon van het 69e infanterie-regiment, majoor von Hadeln, die mij met de grootste bereidwilligheid ondersteuning beloofde, in zooverre hij daarover zou mogen beschikken. Afdoende maatregelen konden echter slechts nitgaan van den brigadecommandant, den generaal graaf Gneisenau, daar de compagnieën van de infanterie-regimenten No. 29 en No. 69 dooreengemaakt en op een front van 1800 pas langs den oostelijken rand van het Bois de Genivaux tot St. Hubert verdeeld waren.

Gedurende de langzamerhand intredende gevechtspauze werden de zoozeer gehavende bespanningen eenigszins in orde gebracht, doode paarden ter zijde gelegd, zwaar gewonde doodgeschoten, tuigen hersteld, de munitie geteld, gewonde manschappen onderzocht en voor zooveel mogelijk in de herberg ondergebracht. Wij gevoelden zeer de afwezigheid van onze ziekendragers, daar tot nu toe ook elke mogelijke verbinding met de afdeelingen van den gevechtstrein verbroken was.

Vóór het derde stuk lagen in de sloot langs den weg twee zwaar gewonde Franschen van het 80e regiment, een jonge geheel uitgeputte man, die begeerig een teug wijn opslopte, om vervolgens weder zacht te blijven doorjammeren; daarnaast een andere met een schot in het hoofd, die het bewustzijn verloren had, maar van tijd tot tijd ontzettende kreten uitstootte. Beiden werden in het gelucht gebracht.

Omstreeks dezen tijd zag ik den kolonel van Helden met den majoor Matthias aan den linkervleugel mijner batterij stilhouden. Uit de stelling bij Gravelotte had men met spanning de gebeurtenissen ten oosten van het Maucedal op het plateau van Point du Jour gadegeslagen. De 4e lichte batterij had kranig den moeielyken strijd geopend en was na weinige minuten geheel buiten gevecht gesteld geworden. De 3e rijdende batterij (Hasse) was links achterwaarts van de vorige batterij

in stelling gekomen en hield dapper stand op eene zeer ongunstige plaats. De 4e zware batterij (Lemmer) verscheen onmiddellijk daarachter, verloor dadelijk den batterij-commandant en verdween toen weder in het Mancedal.

De 1e cavalerie-divisie had met het 4e ulanen-regiment het plateau betreden, maar daar er geene gelegenheid was in het gevecht in te grijpen, had men dit regiment weder teruggenomen. De commandant der artillerie van het Eerste Leger, de luitenant-generaal von Schwarz, had vervolgens ook het terugtrekken van de 3e rijdende batterij bevolen.

Gebeurtenissen bij de 3e lichte batterij tusschen 5 en 7 uur, in verband met het VIIIe Legerkorps.

Daar van nu af mijne batterij de eenige van de korps-artillerie was, die nog oostelijk van het Mancedal stond, en geene andere troepenafdeelingen van het VIIIe Legerkorps meer in de buurt waren, werd ik door den kolonel van Helden gemachtigd om direct bij den generaal graaf Gneisenau, voor het verdere verloop van den slag de noodige bedekking te vragen.

Om den generaal in de steengroeve aan den ingang van den hollen weg op te zoeken, besteeg ik het trompetterspaard »Rinaldini», dat evenwel bij het in beweging stellen door een geweerkogel nabij het staartbeen getroffen werd, met de achterhand in elkaar zakte en met mij zijwaarts omtuimelde. (Na den oorlog werd ik voor 5 jaren naar Rusland gedetacheerd, en toen bij het Xe Legerkorps overgeplaatst; in 1878 had ik het groote genoegen voor de eerste maal mijne oude oorlogsbatterij weder te zien. Ik herkende oudere onderofficieren en paarden en ook den trompetter. Dezen riep ik toe: »Hoe gaat het? nog altijd op den ouden Rinaldini?» »Om u te dienen, heer Kolonel, hij wordt wel wat suf en de wond ettert nog steeds, maar het beestje is mij lief geworden, omdat het die kogel onder mij heeft gekregen», zoo antwoordde de praatgrage Sakser. Deze lezing had hij blijkbaar gedurende acht

jaren iedereen op den mouw gespeld, tot hij haar eindelijk zelf geloofde. Nu debiteerde hij dit stukje zelfs aan mij, die de juiste toedracht kende. Op deze wijze ontstaat, ook in het groot, uit praterijen dikwerf de legende.)

Daar juist bij het linkervleugelstuk het paard van den neergeschoten onderofficier bij de hand was, reed ik daarop den straatweg af, doch ook dit paard stortte na weinige passen neer, zoodat ik mijn weg maar te voet voortzette, nageroepen door mijne beide chefs, die mij schertsend geluk wenschten met de zoo gelukkig afgeloopen voltigeroefeningen.

Aan den ingang van den hollen weg zag het er op den straatweg bout uit. Vele lansen en stukken van lansen, uitrustingsstukken van de drie wapens, ook bloedplassen bedekten den grond.

De generaal graaf Gneisenau sprak met groote waardeering over de werkzaamheid van mijne batterij tegen Moscou, die hij persoonlijk van terzijde had waargenomen. Hij voegde er bij, dat hij daaromtrent uitdrukkelijk aan hooger hand berichten zou. De gevraagde bedekking werd der batterij toegezegd.

Op den terugweg vond ik in den noordelijk langs den weg loopenden greppel, den kapitein Trautmann, bedekt met een infanteriemantel, met een schot door de knie. In zijn hulpeloos toestand, door smart gekweld, was hij ongeduldig dat er nog geen ziekendragers waren gekomen om hem achteruit te dragen. Ik kon niet meer voor hem doen dan hem een teug wijn en een stuk chocolade aanbieden. Toen omstreeks dezen tijd de holle weg vrijer en daardoor de verbinding met Gravelotte weder mogelijk werd, kon men den kapitein Trautmann uit zijne treurige positie verlossen.

Ik begaf mij weder naar boven naar de batterij. Infanteristen brachten mij een opgevangen ulanenpaard. Daar ik reeds vele paarden verloren had, beschouwde ik het voor het oogenblik als goeden prijs en besteeg het. Voor een bloedplas bleef het snuivend en sidderend staan en wilde in het geheel niet verder. Daar deze plaats de sporen droeg aan het bestrijkend mitrail-seuveau te zijn blootgesteld, liet ik het dier maar aan zijne

overpeinzingen over en ging verder to voet. Daar kwam mij een onbeheerd infanterie-officierspaard tegemoet, een knappe lichte bruine. Deze droeg mij weder naar de batterij, maar hij was zoo uitgeput, dat hij nauwelijks de beenen meer kon bewegen.

Bij de batterij kwamen nu langzamerhand infanterieafdeelingen ter versterking aan, doch zelden in gesloten formatie. Het vuur tegen Moscou werd voortgezet, ook door de groote artillerielinie bij Gravelotte. Tegen 6 uur zagen wij Moscou in vlammen opgaan.

Omstreeks dat zelfde uur sprak ik bij de batterij ten tweeden male een hoofdofficier van de infanterie, den majoor Hartmann, commandant van het 2e bataljon van het 29e infanterie-regiment. Ook onze afdeulings-adjutant, luitenant von Ditzfurth, verscheen om dezen tijd bij de batterij, om voor zijn commandant omtrent den toestand der batterij inlichtingen in te winnen en mijne eventueele wenschen over te brengen: »Generaal von Steinmetz heeft herhaald dat het van belang is de batterij in hare stelling te handhaven. Voorts heeft hij bevolen, dat versterkingen naar St. Hubert vooruitgezonden moeten worden.»

Ik verzocht om munitie, ziekendragers, aanvulling van manschappen en paarden en bracht ter sprake, dat meermalen pruisische granaten op St. Hubert werden afgeschoten, die evenwel gelukkig tegen den gevelmuur of in de boomkronen gesprongen waren zonder schade aan te richten. Het deed goed iets te vernemen omtrent den stand van zaken bij Gravelotte, ook de slechts als geruchten tot ons komende berichten omtrent een voortgang van den slag aan onzen uitersten linkervleugel waren welkom. Toch scheen de zaak in haar geheel nog zeer ernstig.

Om 6 u. 20 min. kwam eindelijk de commandant van de eerste afdeeling gevechtstrein, de vice-feldwebel Haase, met de zoo noodige munitieaanvulling bij de batterij aan. In den namiddag was hij met zijne afdeeling uit het dal weggezonden, omdat de vooruitstormende troepen plaats noodig hadden. Hij had gezien hoe ook de tot de korpsartillerie behoorende 3e zware batterij

(Bleekert) en de 2e rijdende batterij (von Hahn) van den ingang van den hollen weg waren afgedrongen.

Toen hij omstreeks 6 uur den hollen weg weer vrij bevond, zocht hij de batterij weder op en wel eerst ten onrechte op het plateau van Point du Jour, ten zuiden van den straatweg. Hieruit blijkt hoe onvolkomen op het plateau bij Gravelotte de loop van het gevecht bij St. Hubert, zelfs voor hen, die er het meest bij betrokken waren, was waar te nemen. De vicefeldwebel gebruikte de gelegenheid om met zijne manschappen een der achtergebleven stukken van de 4e lichte batterij naar den boschrand aan de Mance te slepen en ons uit den daar staanden voorwagen 39 granaten en 4 kartetsen mede te brengen. De hem begeleidende kanonnier Wieder had in het voorbijgaan eenige onbeheerde paarden opgevangen en bracht die, hoezeer hij niet in het rijden geoefend was, in draf bij de batterij, waar ik ze uitstekend gebruiken kon. Ook de vier zieken-dragers kwamen eindelijk bij de batterij aan, zoodat de gewonden, wier aantal steeds toenam, verzorgd konden worden.

Deze hulp uit de eerste afdeling gevechtstrein kwam ons zeer te stade en juist op tijd, want kort daarna was de holle weg weder totaal versperd. De batterij bleef van dat oogenblik geheel gescheiden van het VII Legerkorps.

De toestand, waarin de batterij zich bevond, werd omstreeks dit tijdstip vrij netelig, daar uit den omtrek van Point du Jour infanterievuur ons in flank en rug kwam bestoken, waardoor de verliezen toenamen.

Geheel geïsoleerd op het meest vooruitgeschoven punt van het geheele Eerste Leger, zonder directe aanwijzingen van een hooger en bevelhebber, in het rayon van een ander legerkorps en in aanmerking genomen hoe de toestand der troepen in St. Hubert was, moest ik mijzelf de vraag voorleggen, of het te verantwoorden was om met de door zware verliezen verzwakte batterij nog langer in mijne stelling te blijven staan, dan wel of het beter was om mij met mijne batterij bij de stelling van mijn regiment aan te sluiten. Tot nu toe was St. Hubert nog niet onmiddellijk door den vijand bedreigd, alle offensiefstooten waren door

tirailleurliniën uitgevoerd, die teruggewezen werden, zonder dat grootere afdeelingen zich aan 's vijands zijde vertoonden.

Wanneer de vijand echter een meer ernstigen stoot van de hoogte bij Point du Jour zou ondernemen, dan konden de 400 pas langs den straatweg naar beneden, in den looppas zeer spoedig worden afgelegd en St. Hubert genomen zijn, voordat gesloten afdeelingen uit den hollen weg ter hulp zouden kunnen snellen. Van den anderen kant kon ik voor zeker aannemen, dat, zolang de batterij hier vuurde, de Franschen eene sterke infanteriebezetting in en om St. Hubert moesten vermoeden, terwijl een aftocht van de batterij op de hier aanwezige strijdkrachten een zeer ongunstigen indruk moest maken. Ik besloot daarom te blijven staan en krachtig door te vuren.

Gebeurtenissen bij de 3e lichte batterij tusschen 7 en 8 uur 's avonds. Offensiefstoot der Franschen.

Omstreeks 7 uur zag ik dat twee lange officieren te voet de thans ledige straatweg langzaam opwandelden en in mijne batterij bleven staan. De eene was de generaal von Goeben met de veldmuts gedekt en de bril op, de handen op den rug; de andere zijn chef van den staf, de magere kolonel von Witzendorf, in onverstoortbaar kalme houding. Ik meldde mij als commandant der batterij en gaf bescheid op de gestelde vragen, waarbij ik mijn inzicht in den gevechtstoestand ontwikkelde. Met een blik op de bespanningen vroeg de generaal in hoeverre ik nog gevechtvaardig was. Ik antwoordde dat de batterij tot snelle gangen niet meer in staat was, evenwel nog beweegbaar en in elk geval nog volkomen schietvaardig.

»Dan acht ik het standhouden van de batterij op dit punt ook gewettigd, ondersteuning van infanterie zult ge hebben. »Ik maak er u opmerkzaam op, dat blijkens opgedane ondervinding, de Franschen tegen den avond gewoonlijk een algemeen snelvuur openen, wellicht ook gecombineerd met korte offensiefstooten. Toch geloof ik niet, dat gij ernstig bedreigd

»wordt. Verder beloof ik u, dat tegen den avond versche bataljons hier vooruit zullen gaan.»

Met deze woorden ging de generaal weder in de richting van den hollen weg naar beneden.

Dit programma beloofde inderdaad veel. Deze korte, duidelijke woorden maakten een geweldigen, bijna verheffenden indruk. Bovendien was het mij een pak van het hart, dat de generaal mijne opvatting van den stand van zaken had goedgevonden.

Het vijandelijke infanterievuur werd al zwakker en zwakker. Er ontstond een onheilspellende stilte. Spoedig echter bemerkte men beweging achter de vijandelijke borstweringen, ook enkele heen en weer dravende ruiters. Op verschillende punten van de linie Moscou—Point du Jour zag men over den rand der dekkingen de vlakke mondingen der mitrailleuses te voorschijn komen, die schitterden in de avondzon en tot op grooten afstand zichtbaar waren.

Voor de maatregelen, die nu van hooger hand werden genomen, meen ik te mogen verwijzen naar het Generale Stafwerk. Ik zal hier slechts verhalen hoe en wanneer de uitvoering dier maatregelen in de stelling der 3e lichte batterij zich deed gevoelen, want op het oogenblik zelf was het ons onmogelijk om den samenhang van al wat er voorviel te begrijpen.

Toen na 7 uur het vijandelijke vuur verstomde, gingen troepen infanterie van ons VIIe Legerkorps langzaam op en naast den straatweg voorwaarts, zonder dat was vast te stellen in welke formatie dit geschiedde. Slechts enkele afdeelingen werden door officieren over den ringmuur van St. Hubert met hoerah vooruitgebracht. Ik trachtte de spanningen geregeld op te stellen. Daar knetterde uit de richting van Point du Jour een snelvuur van mitrailleur- en geweerkogels. De voorwaartsche beweging der bedoelde troepen gaat niettemin voor het grootste gedeelte onvertraagd door.

Plotseling echter, het was 7 u. 30 min., ontstaat een geweldig rumoer op den straatweg; de geheele voorwaarts gedrongen infanterie-massa stroomt op en naast den weg in groote wan-

orde terug. Schieten konden wij in geene enkele richting, daar ik allerwege slechts stofwolken zag aanrollen. Om mij vrijheid van beweging te verschaffen, commandeerde ik: »Met sectiën, van den linkervleugel teruggaan!» en bemerkte tot mijne groote vreugde, dat ik bij de linkersectie verstaan was. Op hetzelfde oogenblik had de van de hoogte naar beneden golvende massa mij bereikt en mijne batterij overstroomd. Met moeite gelukte het mij te voorkomen, dat ik omver geloopt werd. De gansche stroom richtte zich naar den Mance-overgang. Uit de Fransche stellingen braakte een zee van vuur, alsof de hel haren inhoud nitstortte; honderden projectielen overdekten het plateau en bestreken den hollen weg in de lengte, waardoor de vluchtende menschenmassa in gang gehouden werd. Een dikke stofwolk onttrok alles aan ons oog.

Plotseling kwam bij de batterij alles weer tot rust, de weg was ledig.

Ik sprak den luitenant Bötticher, adjudant van het 1e bataljon van het 28e infanterie-regiment. Wij wisselden eenige woorden over hetgeen wij ondervonden hadden en daarbij mag ik wel aangehaald hebben: »Komme was kommen mag, die Stunde »rollt auch durch den rauhsten Tag.»

Daar inderdaad de Franschen hier niet opdrongen, dacht ik aan geen gevaar, maar meende zelfs dat het gevecht voor dien dag wel haast gedaan zou zijn. Met behulp van den kanonnier Schütter, die zich in deze oogenblikken zeer dapper hield en van twee infanteristen, die ik juist uit den stortvloed had opgevangen, wierp ik het eerste stuk om naar de bocht in den straatweg bij Point du Jour en zond daarheen eenige kartetsen, meenende in die richting Fransche tirailleurs te ontdekken, die onze troepen vervolgden.

Gesloten afdeelingen van het 69e infanterie-regiment werden intusschen met hoerah en slaande trom door de batterij vooruit gebracht. De commandant van het 1e bataljon, majoor von Hadeln, viel bij dit voorwaarts gaan. De brigade von Rex (72e infanterie-regiment en 2e bataljon 40e infanterie-regiment) gingen eveneens gesloten en met slaande trom vooruit.

Uit de richting van Gravelotte werd het oprukken van het IIe Legerkorps door trommelslag aangekondigd.

Alle zooeven geschilderde gebeurtenissen sedert 7 u. 30 min. hadden zich in wilde verwarring aan mijn oog vertoond en waren met de snelheid van den bliksem afgespeeld. Nu was het zaak om de zwaar gehavende batterij vóór het vallen van de duisternis uit de vooruitrukkende infanterie-massa's terug te trekken en tevens den straatweg voor de beweging vrij te maken. De geleden verliezen aan menschen en paarden, de toestand der stuk geschoten en vaneengereten tuigen maakten dat de stukken elkander moesten bijstaan, waardoor de nitvoering aanmerkelijk vertraagd werd. Toen na het terugstroomen van den algemeenen offensiefstoot de straatweg weder plotseling vrij was geworden, zag ik eerst dat drie stukken, het zesde, vijfde en vierde, reeds achterwaarts gebracht waren. De luitenant Wintgens, een zeer omzichtig en flink officier, had deze stukken 200 pas naar beneden gebracht, naast den weg eene opnamestelling ingenomen en van daaruit het vuur voortgezet in de richting van Point du Jour. Ik liet nu de nog bij mij staande drie stukken van den rechtervleugel vervoerbaar maken en alle tuig- en uitrustingstukken, die gedurende het gevecht verspreid waren geraakt, er aan vast binden. Hierbij gedroegen zich vooral loffelijk de stukscommandant korporaal Kersten en de trompetter Böttcher, door, niettegenstaande het hevige vuur, met de meeste kalmte voor dit werk de handen uit den mouw te steken. Toen dit geschied was, werden de gewonden op de voorwagens geplaatst, en de drie stukken eveneens 200 pas teruggebracht naar de opnamestelling, van waaruit nog eenige granaten hoog over de hoofden der vooruitgerukte infanterie werden verschoten, om den vijand te toonen, dat de batterij nog niet verstomd was. 1)

1) Hieruit blijkt, dat op mijn bevel de linkervleugel onder luitenant Wintgens en de rechter onder mijne persoonlijke aanvoering in volmaakte reglementaire overeenstemming handelden, alleen zeer in de bewegingen belemmerd door de geleden verliezen en aangebrachte beschadigingen. Vergelijk Generale Stafwerk blz. 839 en Hoffbauer, Deutsche artillerie enz., blz. 123.

Nu moest de batterij echter geordend worden voor den terugmarsch naar Gravelotte, om haar daar met het oog op den vermoedelijk morgen voort te zetten strijd, weder te herstellen.

Had ik met het afbreken van het gevecht gewacht totdat het volkomen donker was, nu eerst werd mij duidelijk, dat de batterij, zooals zij nu was, niet meer gevechtvaardig genoemd kon worden. Het laatste halve uur had ons nog zware verliezen gebracht. Wij misten den commandant der 1e sectie, den eerste-luitenant Waldschmidt (schampschot langs het hoofd). De stukscommandanten van het 3e en van het 5e stuk, korporaal Kersten en onderofficier Trampe, waren beiden door schoten in de borst doodelijk getroffen. Voorts waren nog vele kanonniërs en een groot aantal paarden gewond geraakt.

De 3e lichte batterij had nog ongewond 47 man (van 62) en 11 paarden (van 48), zijnde een verlies aan manschappen van 23 pct. en aan paarden van 77 pct. der gevechtssterkte. Met het schamel overschot mijner bespanningen, die met uitzondering van de drie opgevangen paarden, geene aanvulling hadden kunnen bekomen, werd nu de batterij met behulp van vele touwen en strikken vervoerbaar gemaakt.

Tegen 8 u. 15 min. aanvaardde ik den terugmarsch langs denzelfden weg, dien wij des namiddags gevolgd hadden om naar voren te gaan.

Daar wij wisten dat achter ons verscheidene gesloten bataljons in de onmiddellijke nabijheid van den vijand waren, meer dan er zelfs binnen de enge ruimte gebruikt konden worden, liet ik mijn eenig overgebleven officier, de luitenant Wintgens, op wien ik zonder voorbehoud kon vertronwen, aan den staart marcheeren met bepaalden last dicht op te sluiten en onder geen voorwendsel een stuk achter te laten. Vervolgens stelde ik mij aan het hoofd, daar ik wel voorzag, dat het niet gemakkelijk zou zijn met de batterij, hulpeloos als zij was, door de opmarcheerende troepen heen den terugmarsch voort te zetten. De manschappen waren in een ernstige stemming, tengevolge van de aanzienlijke verliezen die wij hadden geleden, maar allen hadden het bewustzijn trouw en braaf hun plicht gedaan te

hebben en bij de kameraden van de infanterie waardeering voor hun optreden te hebben ingeoogst.

De batterij was trotsch dat zij het regimentsnummer eer had aangedaan en, ver vooruitgeschoven, de eenige batterij was geweest, die den strijd tot het vallen van den nacht had voortgezet.

Gebeurtenissen bij de 3e lichte batterij van 8 uur 's avonds tot middernacht. Opmarsch van het IIe Legerkorps. Nachtgevecht.

Achter ons op het plateau van Point du Jour knetterden de mitrailleuses en rolden de salvo's nog maar immer voort. De duisternis, nog verhoogd door ondraaglijke stof, werd onheilspellend verlicht door de brandende gebouwen van Point du Jour, Moscou en Amanvillers. Meer naar het noorden bemerkten wij later nog den gloed van andere brandende oorden.

Op den straatweg aan den oostelijken uitgang van het dal trof de batterij tegen half 9 samen met het hoofd van het IIe Legerkorps (54e infanterie-regiment), dat onder trommelslag in gesloten colonnes en in dichte stofwolken gehuld, door een hagel van kogels begroet, zich spoedde om in het strijdgewoel in te grijpen. Het 2e jagerbataljon, dat zich oorspronkelijk aan het hoofd had bevonden, was reeds dicht vóór de Mance-brug half rechts afgebogen en breidde zich zuidelijk van den straatweg op het plateau uit.

De opmarsch van het IIe Legerkorps maakte een overwel digenden indruk. Tot in de verte klinkend tromgeroffel kondigde aan, dat op deze dreigende massa duizenden en nog eens duizenden volgden. De infanterie-regimenten N°. 14, N°. 2, N°. 42 en anderen, allen beziel d door ééne gedachte, zich met den vijand te meten en hem ten onder te brengen.

Het korps was nog niet in het vuur geweest. Per spoor naar het oorlogstoooneel vervoerd, was het in den afgeloopen nacht ten 2 ure van Pont à Mousson op marsch gegaan en had bij

Rézouville bevel gekregen om bij het Eerste Leger in te grijpen en in den nog onzekeren strijd de beslissing te helpen aanbren-gen. Het bevel, dat de generaal von Steinmetz omstreeks 7 uur 's avonds aan het IIe Legerkorps deed toekomen, hield in, de hoogten aan de andere zijde en zoo mogelijk ook de daar ge-legen gehuchten te nemen. De populieren bij Point du Jour waren als algemeen richtingspunt aangewezen.

De invallende duisternis verhinderde evenwel eene nadere oriëntteering.

De geheele infanterie werd dientengevolge op den straatweg vooruit gebracht. De artillerie zocht eene stelling op het plateau van Gravelotte, waar onze batterijen reeds sedert den namiddag met goed gevolg waren opgetreden, maar wegens plaatsgebrek niet allen in werking hadden kunnen komen. Talrijke vluchte-liugen, van hunne troepen afgeraakt door den offensiefstoot der Franschen om half 8, liepen het korps op den straatweg tegemoet en veroorzaakten door hun ontdaan uitzien allerwege ongerustheid. Zij vertelden de vreemdste dingen, des te erger, naarmate zij verder kwamen, want hoe verder zij zich van het tooneel van den strijd verwijderden, des te grooter overdrijving moesten zij te hulp roepen om hun wegloopen te rechtvaardigen. »Zij komen vlak achter ons aan!» »St. Hubert is weder in han-den van de Franschen!» »De slag is verloren!» Dat waren hunne uitroepen. Hollende paarden, verloren kogels, die in eene oponthoud ondervindende menschenmassa terecht kwamen, ge-schreeuw, stofwolken, overal weerklinkend gedreun van den veldslag, dit alles bracht meer achterwaarts de ongelooflijkste tooneelen van verwarring tewegg, terwijl de onmiddellijk tegen-over de Fransche tirailleurliniën staande troepen eene naar ver-houding idyllische rust genoten.

Onder deze omstandigheden werd mij eerst later de nitlating van mijn regiments-commandant duidelijk, die mij den volgenden morgen ontving met de woorden: »Wij dachten dat gij reeds te Metz waart; men had u het laatst gezien met de revolver in de hand tusschen twee stukken, daarna zoudt ge gevangen genomen zijn.»

De eerste woorden van het verhaal waren juist, daarna kwam echter de overdrijving.

Het geheel bleef intusschen onophoudelijk voorwaarts rukken.

Bij het betreden van het plateau van Point du Jour vonden deze strijd lustige troepen, evenals allen, die vóór hen daar kwamen, onverwachte verrassingen.

Het 54e infanterie-regiment met den kolonel von Busse aan het hoofd, stormde in den loopas tegen St. Hubert vooruit, doch vond hier slechts Pruisen. De colonnes, die langs den straatweg volgden, vonden de slechts 500 pas diepe ruimte tot aan de bocht in den weg bij Point du Jour reeds dicht bezet met gesloten colonnes, rechts bataljons van het VIIe legerkorps, links bataljons van het VIIIe legerkorps. Vuur kwam echter van alle kanten.

Het was buitengewoon moeilijk voor de slechts even beweegbare batterij om zich een weg te banen door den tegemoetkomenden troepenstroom. Met de 54ers reed ook in de meest opgewekte stemming een Engelsch kapitein vooruit, ik meen Walker.

Spoedig daarop werd de mij uit Münster bekende kolonel von Busse doodelijk gewond teruggebracht. Een jeugdig adjudant maakte zich in zijn overgrooten ijver boos, omdat de weg op zoovele plaatsen versperd was door de overblijfselen der voorafgegane gevechten. Nieuwe bataljons ijlden met slaande trom voorwaarts. Later hoorde ik den generaal, graaf Gneisenau, eens verhalen hoe hij, juist op een oogenblik dat vertraging in den marsch ontstond, het regiment uit Kolberg ontdekte en dit eenige verheffende woorden toevoegde, waarop de geheele colonne onder den daverenden nitroep »Kolberg hoch!» weder vooruitstormde. Dit voorval was ook door de batterij opgemerkt, doch wij hadden in het voorbij marcheeren den generaal niet herkend. Hieruit ziet men hoeveel waarde het kan hebben, een troep in een ernstig oogenblik aan zijn eervol verleden te herinneren.

Na veel oponthoud en onnoemelijke moeielijkheden door den beklagenswaardigen toestand der bespanningen en tuigen, hadden wij na 9 uur de Mance-brug overschreden en bereikten eindelijk

den weg, die langs de vallei in zuidelijke richting naar het plateau van Gravelotte voert. Op dezen hobbeligen weg wachtten ons nieuwe moeilijkheden; meerdere verbandplaatsen bevonden zich in den boschrand, de meest verschillende troependeelen trokken heen en weer.

In de richting van Gravelotte drongen muzikale accoorden tot ons door, nu eens afgebroken, dan weder voortgezet, die op verschillende punten in de verte weerklank vonden. Bij de de niet in gevecht zijnde troependeelen blies men de taptoe en het gebed, waarvan de ernstige, plechtige melodiën onder deze omstandigheden een onvergetelijken indruk maakten.

Onze marsch ging langzaam. Op verschillende punten wilde men ons niet doorlaten. Nu wil ik wel aannemen, dat onze batterij, zooals zij daar in het duister voortschreed, bepakt met tuigdeelen, zadels, gewonden, dekens, ransels en dergelijken, geen zeer verheffenden indruk meer maakte. Aan de verbandplaatsen trachtte men nu en dan beslag op onze voorwagens te leggen voor het vervoer van gewonden. Aan goede zorgen ontbrak het onzen doktoren in deze moeilijke uren allerm minst. Afgedwaalden en gewonden klommen op de stukken, om zoo hunne troependeelen of eene verbandplaats te bereiken.

Meermalen sloegen kogels in onze nabijheid aan. Salvo's knetterden uit eene richting, waarvan wij niets begrepen. Zoo dra in de duisternis maar een schot viel, werden daarheen dadelijk honderden geweren gericht. Mijne steeds herhaalde verzekering, dat overal om ons heen slechts Pruisische bataljons waren en wij de bevriende kogels dan ook maar met een christelijk geduld moesten verdragen, vond wel gehoor bij de direct door mij aangesprokenen, maar op hetzelfde oogenblik zouden nevenstaande troepen maar weder dergelijke onghikssalvo's de wereld in.

Toen ik op een gegeven oogenblik weder ongeduldig werd en riep of er dan niemand dit onzinnige schieten wilde verbieden, bereikte ik eene onverwachte uitwerking. Een generaal, wiens onmiddellijke nabijheid wij te midden van het nachtelijk rumoer niet hadden opgemerkt, stoof op mij af en vroeg wat

ik wilde, hoe ik daartoe kwam en wie ik eigenlijk was. Ik vertelde hem dat ik sedert 3 uur in den namiddag bij St. Hubert had gestaan, dat dit door de Pruisische troepen dicht bezet was en dat er sedert den namiddag geen enkele Franschman meer in de nabijheid was geweest. Dat er verder zooveel gesloten bataljons van het VIIe, VIIIe en IIe Legerkorps elkander op het plateau van Point du Jour verdrongen, dat dezo zeker niet allen met de Franschen in gevecht konden zijn en deze laatsten bovendien naar alle waarschijnlijkheid niets liever wenschten, dan zoo min mogelijk door de Pruisen lastig gevallen te worden.

De generaal had ongeduldig toegehoord, hoe ik eenigszins geprikkeld mijn hart lucht gaf, vervolgens reed hij, na nog enkele vragen gedaan te hebben, naar beneden naar de vallei.

Weinige minuten later weerklonk het signaal: »Geweer in rust!» dat tot in de verte overgenomen werd en — door de Franschen met het overeenkomstige signaal werd beantwoord. Een kennis uit mijn cadettentijd, de kapitein von Unruh, van den generalen staf van het IIe Legerkorps, die mij kort daarop aansprak, vertelde mij, dat de weggereden generaal, de generaal von Fransecki was, de commandant van het IIe Legerkorps.

Het vuur verminderde tengevolge van deze signalen en verstomde langzamerhand. Nu en dan wakkerde het op enkele plaatsen wel weder aan, maar om even spoedig weder weg te sterven.

De zenuwachtige opwindung, door het gevecht ontstaan, was aan beide zijden zoo groot, dat het den geheelen nacht niet tot volkomen rust kwam, vooral daar de Franschen van tijd tot tijd de weinig welluidende stem hunner mitrailleuses nog even lieten hooren.

Omstreeks 11 uur bereikte ik den rand van het plateau, waar batterijen van het IIe Legerkorps, hoezeer primitief, bezig waren een bivak in te richten. Ik reed naar het eerste het beste vuur om naar ons regiment te vragen; helaas kon niemand mij daaromtrent inlichten. De brave Pommeren hadden echter grog en zelfs een stukje brood. Hoe dat smaakte, laat zich niet be-

schrijven. Het halve fleschje rooden wijn en het stuk chocolade, waarmede ik hedenmiddag was uitgetrokken, waren reeds lang verbruikt, en later hadden wij geen tijd meer gehad om aan dergelijke behoeften te denken. Nu echter hernam de natuur hare rechten.

Zoo verder trekkend van bivak tot bivak, waarin het meer en meer rustig werd en langzamerhand volledige nachtrust intrad, bereikte de batterij eindelijk in de buurt van Gravelotte het VIIe Legerkorps en tegen middernacht de eerste afdeling van ons regiment. De minzame majoor Max von Eynatten heette mij hartelijk welkom, reikte mij zijn sierlijke cognacflesch en sloeg mij voor naast de 1e lichte batterij te bivakkeeren, daar het moeielijk zou zijn in de duisternis het bivak van de korpsartillerie te ontdekken en men ons daar ook niet meer verwachtte.

De manschappen kregen nog wat brood en wijn en de paarden werden gevoederd uit de haverzakken op de voorwagens. Water was er niet.

De jeugdige luitenant Gaul, die als eenig niet-gewond officier bij de 1e lichte batterij deze commandeerde, bood mij een heerlijk plaatsje aan onder een windscherm en liet mij een kommiesbrood met een flesch landwijn verstrekken. In een deken gewikkeld was ik weldra in een heerlijken slaap verzonken, die mij de konde van den nacht deed vergeten.

In het bivak bij Gravelotte op den 19en Augustus 1870.

Op den 19en Augustus, 's morgens te 4 uur, meldde ik den terugkeer der batterij aan den afdelings- en den regimentscommandant. Ik kon melden, dat ik alle stukken en alle voertuigen uit den strijd had teruggebracht en aanwijzingen verstrekken omtrent alle manschappen met uitzondering van twee vermisten, die in het laatste oogenblik gewond waren geraakt en, zooals ik later vernam, spoedig in de herberg St. Hubert onder doktershanden waren gekomen.

De regimentscommandant vond hierin aanleiding om op de hartelijkste wijze zijne waardeering uit te spreken over hetgeen de batterij had verricht. De luitenant-generaal von Schwarz, dien ik later trof, droeg mij op de meest eervolle wijze op, om zijne tevredenheid aan de batterij te betuigen, daar hij verhinderd was deze in persoon te zien. De bij dit gesprek tegenwoordige brigade-generaal, von Zimmermann, sloot zich hierbij in gelijken zin aan.

Te 7 uur 's morgens was de munitie volledig aangevuld en waren de bespanningen in zooverre hersteld, dat de batterij des vereischt weder met zes stukken in gevecht kon komen. De voertuigen bleven voorloopig gedeeltelijk met geringere bespanning. Het speet mij, dat het der batterij niet gegeven was om in haar gevechtstoilet, dat zij zeven uren te voren droeg, een eervollen parademarsch te maken.

De dag verliep verder in vrede. De Franschen waren op Metz teruggetrokken en de rust in het koude, onbehaaglijke bivak bleef ongestoord.

De batterij had, met inbegrip van de uit den voorwagen eener andere batterij verkregen munitie, 264 granaten en 20 kartetsen verschoten.

De honding van onderofficieren en manschappen was loffelijk; men kon zich op hen verlaten, zij waren gewillig en aanhankelijk. Deze eigenschappen bleken vooral toen de batterij in de duisternis onder de moeilijkste omstandigheden, zich tot den terugtocht moest gereedmaken, niettegenstaande toen een officier en vier stukscommandanten wegens sneuvelen of verwonding uitvielen. Als een staaltje van de aanhankelijkheid der manschappen zij hier medegedeeld, dat sommigen, die gewond waren, mij te midden van het gevecht lieten verzoeken nog even bij hen te komen, daar zij afscheid van mij wilden nemen.

Aan officieren en manschappen te zamen werden voor het gevecht bij St. Hubert 23 ijzeren kruisen toegekend.